

## Рецензия

от доц. д-р Събка Богданова

за дисертационния труд на

Ирина Иванова Манова,

докторантка на самостоятелна подготовка в Катедра „Руски език“, Факултет по

Славянски филологии в СУ „Св. Климент Охридски“,

област на висшето образование : Хуманитарни науки, професионално направление 2.1.

Филология - Славянски езици

на тема: **„Концептуално поле „фрукты“ в руской и болгарской лингвокултурах“**  
(**„Концептуално поле „плодове“ в руската и българската лингвокултура“**)

### *Данни за дисертанта*

Ирина Иванова Манова е завършила специалност „Руска филология“ в СУ „Св. Климент Охридски през 1979 г. Работила е като филолог-проучвател в Научно-изследователски институт по руски език и литература при МНП, София (1980 - 1981 г.). От 1982 г. работи в Катедрата по руски език на Факултета по славянски филологии в СУ „Св. Климент Охридски“ като асистент, старши асистент (1989-1998), главен асистент (1998-2015). От 2015 г. до 2. 01.2017 г. е асистент, след което е назначена за асистент по чл. 68 от Кодекса на труда със срок до 31.09.2017. Водила е различни курсове по практически руски език за студенти от специалността „Руска филология“, както и за студенти от специалността „Балканистика“, студенти от Стопански факултет и на студенти-българисти, изучавали „Руски език като втора специалност“. Провеждала е и занятия по „Теоретичен синтаксис“ (трети курс, спец. „Руска филология“).

И. Манова има 6 специализации в България и чужбина, 25 участия с доклади и съобщения на семинари и научни конференции, 10 от които са в чужбина: Белград (3), Букурещ, Словакия, Чехия, Украйна (2), Гърция, Хърватия. Автор е на две учебни помагала и 17 статии, 6 от тях са по темата на дисертацията. Има преводи от украински език и от български на руски език.

### *Данни за докторантурата*

От 01.02.2016 г. И. Манова е зачислена като докторантка на самостоятелна подготовка в Катедрата по руски език на Факултета по славянски филологии в СУ „Св. Климент Охридски“ с научен ръководител проф. д-р Р. Станков. Дисертацията е обсъдена и предложена за публична защита на заседание на Катедрата по руски език, проведено на 21.12.2016 г.

### *Данни за дисертацията и автореферата*

Дисертационният труд на Ирина Манова е голям по обем (337 стр.). Състои се от *увод, три глави, заключение, приети съкращения, библиография; приложението* към дисертацията, отбелязано в Съдържанието като „ II. Приложение“ (с.1-160), е обособено в отделно книжно тяло и обхваща 159 страници.

В *Увода* (с. 6-14) са обосновани *изборът* на темата „Концептуално поле „фрукты“ в руской и болгарской лингвокултурах“ и нейната *актуалност*, определени са *обектът, предметът, целите, задачите, източниците* и *методиката* на изследването.

Изследването на И. Манова се отнася към областта на сравнително новата наука *съпоставителна концептология*. Концептуалното поле „фрукты“ /бълг. „плодове“ е

част от „макроконцепта“ „еда“ /бълг. „храна“. Както отбелязва дисертантката, храната на всеки народ представлява много древен пласт от неговата култура и има национална специфика, обусловена от редица фактори. Този макроконцепт обхваща „големи пластове“ лексика, фразеология и текстове, поради което изучаването му дава възможност за опознаване на традиционната култура и националния манталитет на даден народ чрез езика. *Актуалността* на темата И. Манова вижда в това, че знанията за културата и комуникативното поведение на носителите на чужди езици облекчава и ускорява адекватната межкултурна комуникация в условията на интензивни международни контакти, способства за по-точното възприемане на концептуализацията на света, характерна за предствителите на чужди култури. В областта на културологията по тази тема досегашните изследвания са предимно върху руски езиков материал, по-малко – върху български. В работата на И. Манова *за първи път* се прави опит за *съпоставителен анализ* на концепти от концептуалното поле „плодове“ в руски и български език. *Целта* на изследването е да бъдат разкрити сходствата и различията, общото и национално специфичното в руската и българската лингвокултури в рамките на концептуалното поле „фрукты“/ „плодове“. Тази цел се базира на „хипотезата“, от която изхожда авторката: независимо от генетичното родство на руския и българския език и тяхното взаимовлияние, независимо от съвпаденията в двата езика на редица названия за плодове, зад тях понякога могат да се крият различни конотации, асоциации, различна фраземика и паремии, отразяващи националната езикова картина на света, специфична ценност на един или друг плод в живота на двата народа и т. н. (вж. с. 12). Набелязани са 13 задачи: пълно разкриване на значенията на думите-репрезентанти на концептите; съпоставка на преносните значения на названията на плодове; разкриване на словообразователната активност на „концептонима“, на съчетаемостта на думите, на тяхната образност; съпоставка на фразеологичната активност на изследваните концепти в двата езика; анализ на паремииите (т.е. пословици, поговорки, афоризми, крилати думи, употребявани като речеви клишета и имащи морализаторски смисъл), на данните на антропологията и топонимиката; представяне на асоциациите и конотациите в българското и руското съзнание, свързани с названията за плодове; определяне на ядрото и периферията на концептуалните полета „плодове“, както и на еталонните, символическите и митологичните функции на названията на плодове в двете лингвокултури; очертаване на корпус от прецедентни текстове, свързани с концептуалното поле „плодове“ и разглеждане на отражението на изследваните концепти в произведенията на живописиста, архитектурата, киното (с. 12-13).

*Методиката* на изследването се определя най-общо като комплексен подход, който включва *наблюдение, анализ, сравнение, обяснение, класификация на фактите, моделиране, методика на концептуалния анализ, метод на анкетирането и интроспекция* (с.13); по-подробно методиката е описана в началото на третата глава.

*Глава I. Базовые понятия лингвокультурологии и лингвоконцептологии. Категориальный аппарат (с. 14-91)* се състои от 3 раздела. В първите два раздела са разгледани множество въпроси, свързани с историята на възникването на лингвокултурологията и съпоставителната концептология. И. Манова откроява редица класически и съвременни научни трудове, теории, направления, концепции, въз основа на които определя теоретичната рамка на изследването си<sup>1</sup>. Специално внимание е

---

<sup>1</sup> Напр. работите на В. Хумболт, митологичната школа на Ф. Буслаев и А. Потебня, теорията за „лингвистичната относителност“ на Сепир-Уорф, лингвострановедската теория за фононите знания, рече-поведенческите тактики и т. н. на Е. Верещагин и В. Костомаров, теорията за езиковите стереотипи и езиковия образ на света на Е. Бартмински – „главата“ на полската етнолингвистична школа, московската етнолингвистична школа с двете ѝ направления – диалектическо и етимологическо,

отделено на много изследвания на руски автори, в които се разглеждат базови понятия на лингвокултурологията и лингвоконцептологията (с. 19-46), а също така на лингвокултуроведските изследвания в България (с. 38-46). В раздел 3. „Категориальный аппарат исследования“ (с. 47-91) са представени изчерпателно различните значения, които се влагат от изследователите в най-често използваните в работата термини: *концепт, макроконцепт, концептуално поле, концептосфера; манталитет, менталност, национален характер; конотация, асоциация, лакуна, лакунарност; език, култура, парадигма, картина на света, културна семантика, културна памет, кодове на културата, съчетаемостна ценност на лексикалната единица, семантическа (номинативна) плътност, фразеологическа активност, словообразователна ценност, езикова личност, лингвокултурно съобщество, народ, лингвостранознание, прецедентни текстове* и др. Положителна оценка заслужава фактът, че дисертантката се е постарала да извлече от многобройните дефиниции в научната литература най-съществените характеристики на термините и да представи *своето виждане* за тяхното съдържание (вж. напр. определенията ѝ за *концепт, макроконцепт* на с. 54-55, 57; *конотация* на с. 62-63; *език* на с. 68; *слово и значение* на с. 70; *езикова личност* и *лингвокултурна общност* на с. 79-80). Като основна единица на съпоставителното си изследване И. Манова избира *концепта* заради високата честота на употребата му и неговите големи словообразователни възможности, а също така поради разбирането, че не е целесъобразно да се създават нови термини при наличието на толкова богата и сложна терминология. Последният довод е напълно приемлив, но все пак известно любопитство буди „загатването“ на авторката: „Мы могли бы назвать это понятие и по-другому...“ – как би го назовала? „Работното определение“ на *концепта*, което И. Манова дава, е формулирано доста лаконично<sup>2</sup> (с. 54; 55). Може би авторката е разчитала на това, че е разкрила достатъчно подробно определяните в литературата признаци на концепта. С основание голямо внимание е отделено на същността на *прецедентните текстове* (ПТ), на подходите за класификацията им и техните източници (с. 80-90), при което представеният илюстративен материал съдържа интересна конкретна информация за двата езика. Безспорно точно и съществено е твърдението, че запознаването на българските студенти-русисти с ПТ е важен момент в професионалната им подготовка, тъй като те са един от начините за навлизане в руската езикова картина на света и за формирането на така наречената „вторична езикова личност“ (с. 85). Съдържанието на първа глава е наситено с информация, която показва респектиращо добро познаване на научната литература в областта на лингвокултурологията и нейното „ново разклонение“ – лингвоконцептологията. Тази теоретична част от работата е много полезна и най-важното - необходима като предпоставка за разбиране и осмисляне на текста на дисертацията.

---

теорията за прототипите на Е. Рош, теорията за езиковата личност и идеята за прецедентните текстове на Ю. Караулов, теорията за „ключовите“ думи на А. Вежицка, теорията за „наивната“ езикова картина на света, московската школа за лингвокултурологически анализ на фразеологията (В. Телия), школите на Н. Арутюнова, Ю. Степанов, лингвокултурологическите изследвания във Волгоград, теоретико-лингвистичната школа във Воронеж начело с И. Стернин, теорията за лакуните на Ю. Сорокин (с. 17-19).  
<sup>2</sup> „Самым важным для нас является то, что нужен термин, обозначающий разносторонние не только рациональные, но и эмоциональные представления о мире в целом, человеке, животном и растительном мире, артефактах, общественных установках, которые существуют в сознании языковых личностей на протяжении всей истории существования национально-лингвокультурного сообщества, на которые эти личности смотрят сквозь призму родного языка и накопленной культуры или у представителей других культур и языков, смотрящих сквозь призму своих языков и культур на неродные им языки и культуры (**концепт1**). Следует различать **концепт1** и **концепт2**. (с. 54). „Под концептом вслед за Воркочевым понимаем „зонтиковый“ термин, покрывающий несколько наук“ (с. 55).

Глава II. Макроконцепт „Еда“ (с. 91-118) по своето съдържание представлява логичен преход към изследователската част на труда: в нея се обсъждат въпроси, които имат непосредствено отношение към теоретичната и изворова база на изследването. Източниците, от които се ексцерпира материалът за изследване, са различни видове речници (над 60 на брой), фолклорни сборници, енциклопедии и др., както и Националните корпуси на руския и българския език (вж. *Список использованной литературы. Источники*, с. 323-329). Изборът им е убедително мотивиран: разкрито е значението на словообразуването, на етимологията, на фразеологията, фолклора за характеристиката на концептите. Разгледани и оценени са различните възможни подходи при съставяне на корпуса на материала за изследването (с. 103-108), след което са дадени избраните от авторката *критерии* за съставянето на словника: *фразеологическа активност на думите, активност на думата в традиционната култура, словообразователна активност, тематически принцип, съчетаемостна ценност, отчитане на новите значения и употреби на думите, превод на фразеологически активни руски думи на БЕ и фразеологически активни български думи на РЕ и др.* (с. 104). В резултат на налагане на списъците от думи-названия на плодове, съставени по различни лексикографски източници (вж. с. 104-107), за обект на анализ са избрани 30 концепта. Авторката уточнява, че част от названията, влизащи в концептуалното поле *плодове* (*абрикос, гранат, хурма, финик и др.*), не са включени в изследването поради това, че те в славянските езици се намират в периферията на това концептуално поле. В раздел 4. *„Проект представления макроконцепта „еда“ в двуязычном лингвоконцептологическом словаре“* (с. 109-119) е направен обзор на типовете „лингвострановедчески“ и „лингвокултурологически“ речници, посочени са трудностите на „построяването“ на типологията на речници от този тип (с. 111)<sup>3</sup>. Направен е опит да бъде описано съдържанието на замисления от авторката речник, но по-скоро тук се коментират източниците на материала и аспектите на неговото изследване. Заключение е, че „Составление лингвоконцептологического словаря трудная и требующая больших усилий задача. Однако и в других словарях может быть также представлена в особой зоне лингвокультурологическая информация“ (с.117). В параграф под название *Проект* се очаква представяне на *по-ясно формулирана концепция* за речник, предлагане на примерна *структура* на речникова статия и *определяне на нейните компоненти*. А това наистина би могло да се направи по-скоро в края на изследването, като се подчертае, че евентуалният двуезичен лингвоконцептологичен речник може да представлява *своеобразен свод от „малки монографии“ за концептите*,<sup>4</sup> което предполага композиция на речника, донякъде подобна на структурата на изследователската част на дисертацията.

Глава III. Анализ концептуалного поля „фрукты“ в русской и болгарской лингвокультурах (с. 119 - 286) започва с раздел 1. *Исследовательские процедуры* (с. 119-124), в който се посочва, че при анализа на лингвокултурните концепти се

<sup>3</sup> Идеята за създаване на *двуезичен лингвоконцептологически речник* е възникнала под влияние на съществуващи учебни комплексни речници, лингвострановедчески речници-минимуми и др. (с. 110); изброени са заглавия на речници, някои от които не са отбелязани в списъка на литературата. Позовавайки се на статията *Словарь как средство формирования межкультурной компетенции будущего специалиста* [Коробейникова, Петрашова 2007], И. Манова изказва мнението, че „лингвоконцептологический словарь следует отнести к лингвокультурологическим словарям“, в които, както се разбира от цитирането, от една страна, се дава своеобразен модел за описание на националния език, акцентираш върху особените взаимоотношения на езика и културата и техния аксиологически аспект; от друга страна този вид речник представлява не само „информационно-справочно“ издание, но и „учебно пособие от ново поколение“ (с. 111).

<sup>4</sup> Срв. с цитирания от И. Манова речник: *Константы: Словарь русской культуры. Опыт исследования* [Степанов 2004]; вж.: *Концепты русской культуры в межкультурной коммуникации: Словарь/Элективный курс для 10-11 классов школ гуманитарного профиля*. М., 2006.

използват „прийоми“ като: *семантически анализ, етимологичен анализ, анализ на преносните значения, на асоциациите, свързани с определен концепт, интерпретативен анализ на ценностно-маркирани изказвания* (пословици, афоризми, цитати), изразяващи определени концепти и т.н. Макар и в съществуващата литература да не се открива напълно и безспорно разработена методика за културологичен анализ, И. Манова отбелязва, че е налице достатъчно добра теоретична база за изследване.

Изследването е съпоставително, като посоката е „от РЯ к БЯ и от БЯ к РЯ“, т. е. от руски език към български език и от български към руски, с което се цели да бъде разкрито общото и национално-специфичното в двете лингвокултури (с. 121-122). В съответствие с обсъжданите в теоретичната част подходи към анализа на концептуалните полета и източниците на материала са изброени параметрите (28 на брой!), по които да бъде описан всеки от изследваните концепти в двата езика, като се предполага спазване на последователността, в която те са дадени (с. 122-123).

Преди да пристъпи към анализа на отделните концепти И. Манова разкрива съдържанието на понятието *фрукты*. Важни за обосновката на очертанятия кръг от концепти-предмет на изследването са установените различия при класификацията на плодовете в руската и българската концептуализация на света: в съзнанието на носителите на руския език *ягоды* и *фрукты* са две различни понятия, а в българския език отсъства разряд *ягоди*, но значението на бълг. понятие *плодове* е по-широко. Изхождайки от превода на рус. *фрукты* с бълг. *плодове*, дисертантката включва наред с общите за двата езика *фрукты/плодове* (яблоко/ябълка, виноград/грозде, груша/круша, слива/слива, вишня/ вишна, черешня/череша, персик/праскова) още три групи от названия-концепти: *ягодные культуры и их плоды /ягоднови плодове;* *бахчевые культуры* (на бълг. може би “бостански“ култури?) и *орехоплодные культуры /черупчести плодове* (с.126). По-логично е този параграф да бъде представен в Гл. II, тъй като съставянето на списъка на изследваните концепти зависи, както става ясно, и от разбирането за съдържанието на понятието *фрукты*.

Основната изследователска част на дисертацията, включваща *описанието и анализа на отделните концепти*, заема подобаващо най-голямо място в работата – над 150 страници (с.127-285). Определени са етапите на провеждане на анализа на концептуалното поле *фрукты*: след представянето на значенията на концептите според различните видове речници (тълковни, семантични, жаргонни, речници на евфимизмите, на обидни думи и на нови думи, речници на съчетаемостта), следват данни за концептите от гледна точка на тяхната съчетаемост, словообразователни възможности, участието им в устойчиви сравнения, фразеологизми, крилати думи, пословици и поговорки, приказки, гатанки, скоропоговорки, перифрази, прецедентни текстове и т. н. (вж. с. 122-123). С оглед на по-доброто възприемане на резултатите от съпоставката на концептите в руския и българския език в изложението при всеки аспект на анализа се дава и интерпретира съответният материал за двата езика. Заявената последователност на представяне на информацията в основни линии е спазвана. Разделите за всеки концепт завършват (с някои изключения) с изводи-обобщения, произтичащи от коментарите при отделните „стъпки“ на анализа; определено е мястото на всеки концепт в руската и българската лингвокултури, а чрез съпоставката им е разкрито общото и национално-специфичното в тях. Големият по обем „разнолик“ изворов материал е компетентно анализиран, което е и най-значителното достойнство на работата. Силно впечатляващ е широкият диапазон на аспектите на характеристиката на концептите, които напълно отговарят на поставените в началото на работата задачи.

Като се има предвид, че авторката разглежда изследвания в работата материал като „база данни“, която подлежи на допълване (чрез внасяне на нови значения или

употреби на думите) и която може да се използва при съставянето на двуезичен лингвоконцептологичен речник, съдържанието на изследването би могло да се представи в по-строга очертана структура с избягване на голяма част от поясненията<sup>5</sup> и на някои „въвеждащи“ повторения<sup>6</sup>. Добре би било аспектите на анализа при всеки концепт да бъдат разграничени по-ясно и обозначени като „рубрики“ (*значения; етимология; сочетаемость; словообразовательные возможности; устойчивые сравнения; фразеологизмы; пословицы и поговорки; прецедентные тексты*“ и т.н.), към които се включват съответният материал с необходимите коментари в една и съща последователност (в руски език; в български език) и заключенията, произтичащи от съпоставката.<sup>7</sup>

В предложената последователност на аспектите на анализа *етимологията* на думите заема 18-то място (с.123), логично би било тя да бъде давана в самото начало. Смята се, че: етимологическият анализ на думите-концепти помага да бъде разкрита „слоистата“ структура на концепта, а именно: актуалният, т.е. съвременен слой, историческият слой и слоят на вътрешната форма на думата (с. 99, цитиран е Ю. Степанов 2004); понякога в различните езици в основата на названието лежат различни признаци (с. 98); етимологическият анализ е полезен не само защото разкрива образността на мисленето на националната езикова личност, но и защото „разклаща“ народната етимология на някои думи (98). Постановките са правилни, но всъщност в работата те не винаги са достатъчно добре подкрепени. Представени са данни за етимологията на думите според речниците (преди всичко по М. Фасмер), но в работата няма „проследяване на развитието на семантиката на думата в процеса на историческото развитие“, което според И. Манова е „продуктивно“ (вж. с. 99)<sup>8</sup>. Впрочем, в заключението на работата диахронният аспект на изследване на концептите е посочен сред „по-нататъшните перспективи“, които се откриват пред работите в областта на съпоставителната лингвоконцептология (с. 294)<sup>9</sup>.

<sup>5</sup> Част от теоретичните пояснения могат да бъдат дадени под линия, напр. за *фразеосхемите* на с. 132.

<sup>6</sup> Вж. напр.: „Целью настоящего параграфа является ...; „Следующим этапом проводимого нами исследования будет ... (с. 155); вж. началото на раздела за *ягодные культуры и их плоды* (с. 204); вж. също: „перейдем к концепту „малина“... (с. 212), както и други места в текста.

<sup>7</sup> На много места се забелязва непоследователност в подреждането на материала, поради което понякога не става ясно, как се интерпретира дадено словосъчетание, текст и т.н. (вж. напр., „*Черешката на сладоледа* - лучшая часть чего-л.“ (с.185) - пример за какво е?; „*Горе на черешата* – о состоянии алкогольного опьянения“ (с.185) - какво е?; коментарът „В болгарском языковом сознании возникают ассоциации с фильмом режиссера Марианы Евстатиевой- Биолчевой „Горе на черешата“, а также с песней Руслана Мыйнова под тем же названием“ не е достатъчен за разбиране на посоченото значение.

<sup>8</sup> Каква представа за „слоя на вътрешната форма на думата“ или за „предисторията, дописмената история на концепта“ (с. 33) дава етимологията на *яблоко/ябълка* („праславянское совр. слово развилось из первоначального \*абьлко „яблоко“ в результате прибавления начального звука j“, с. 128)? При *виноград, слива, вишня и черешня, ягода, рябина, терн, ежевика, морошка* и др. няма етимологическа справка, при други тя би могла да бъде допълнена, напр., по етимологичния речник на Н. Шански и др., където понякога се предлага по-различна интерпретация (вж. на с. 253 за *малина*- според повечето учени названието е по цвета на плодовете, но „Не исключено, однако, что в основу названия был положен признак плода ягоды, состоящего из малых частей. В таком случае слово малина образовано от прилагательного маленький с суф. -ина (ср. *рябина, смородина, калина*“; вж. на с. 199-200 за *клюква* и др.).

<sup>9</sup> Разглеждайки приносите към лингвокултурологията на автори от България, И.Манова посочва, че П. Филкова въвежда понятието *диахроническая лингвокультурология*, че „П. Филкова предложила также рассмотрение в сопоставительной лингвокультурологии в качестве единиц сопоставления ... *хронизмы, архаизмы, единицы субкультуры, американизмы, рекламные тексты, идеологемы, окказиональные образования*“ (с. 42). Добре би било посочените публикации на българската авторка да бъдат представени по-подробно и да бъде изяснена същността на изтъкнатите от нея важни аспекти на съпоставителните лингвокултурологични изследвания, които имат отношение към „динамиката“ на концептите. Като цяло параграфът „*Проведение лингвокультурологических исследований в Болгарии*“ се

Много добре е разработена характеристиката на концептите от гледна точка на *отразяване на значенията* им (което е направено изчерпателно, с посочване на нови актуални значения, на жаргонните значения), както и от гледна точка на установяване на спецификите на словообразователните и съчетаемостните възможности на концептите в двата езика и на различните им конотации<sup>10</sup>.

Правилен и целесъобразен е подходът да бъдат посочвани значенията на фразеологизмите, поговорките и пословиците и ситуациите, в които се употребяват, както и техните съответствия в българския (респективно – в руския език), затова би било добре в бъдеще пропуските в това отношение да се отстранят, т.е. да бъде добавена липсващата на доста места информация. Тези данни са важни както за получаването на адекватни знания в процеса на чуждоезиковото обучение, така и за преводаческата практика.

Ценни са критичните коментари към срещани се в лексикографските източници или в преводаческата практика неправилни преводи на някои словосъчетания, устойчиви сравнения (вж. за *солить яблоки*, с. 130, 137; *румена като кюстендилска ябълка*, с. 131 и др.).

Специално внимание заслужава разработката на аспекта *прецедентни текстове*. При подбора на ПТ, в които са налице концепти от концептуалното поле „фрукты“/ „плодове“, И. Манова изхожда предимно от критериите, посочени от Ю. Караулов<sup>11</sup>. Поради това, че първите два признака на ПТ (значимост за отделна личност и известност на широкото обкръжение на дадена личност) предполагат известен субективизъм при определянето на даден текст като прецедентен (донякъде за разлика от признаците христоматийност и общоизвестност), както и поради заслужено изтъкнатия от дисертантката факт, че корпусът от ПТ не е постоянен във времето и не съвпада даже у носителите на един и същ език (с. 82), някои от представените в работата прецедентни текстове е възможно да не бъдат възприемани като такива от гледна точка на съвременните носители на руския или българския език<sup>12</sup>. Важна е констатацията, че все още в българската русистика не са разработени критерии за отбор на ПТ и видове упражнения за работа върху ПТ (с.85) и че това може да бъде задача на

---

характеризира с незаслужено по-голяма лаконичност на изложението (за разлика от предходния). Неправилно е избрано мястото на посочване на част от приносите на В. Аврамова (с. 16-17).

<sup>10</sup> Вж. напр. за омонимите *малина*<sub>1</sub> и *малина*<sub>2</sub>, и забележката, че те не са отделени като такива в речника на Т.Ф. Ефремова (с. 223); вж. за *малиновый звон*, *малиновая вода*, *серо-буро-малиновый* (с. 214).

<sup>11</sup> При разглеждането на термина ПТ (с. 80-91) се откроява определението, дадено от Ю. Караулов: „Назовем прецедентными – тексты, (1) значимые для той или иной личности в познавательном и эмоциональном отношениях, (2) имеющие сверхличностный характер, т.е. хорошо известные и широкому окружению данной личности, включая ее предшественников и современников и, наконец, такие, (3) обращение к которым возобновляется неоднократно в дискурсе данной языковой личности“ (с. 81). Ю. Караулов посочва и такива признаци на ПТ като „христоматийност и общоизвестност“, а за основни източници на ПТ той смята руската, световната класическа литература и фолклорните шедеври, при което уточнява, че ПТ могат да се използват като цитати, названия на произведения, като име на автор или персонаж. Към източниците на прецедентни текстове в научната литература се причисляват също така детската литература, фейлетони, делови текстове, устната реч, публицистиката, популярни песни, политически текстове (с. 82).

<sup>12</sup> Например, при концепта *ябълка* първите три български песни (с. 136) не могат да се сравнят по „общоизвестност“ с песента „*Сладуно, моме, Сладуно, Сладуно сладка ябълко*“ (с. 136-137), която в „познавателно и емоционално отношение“ за определена част от съвременниците и по-скоро за предшествениците е значима (но пък за младото поколение със сигурност е непозната). По тази причина може да възникнат въпроси, като: дали названието на руската мелодрама „*Зимняя вишня*“ е прецедентен текст?; няма съмнение, че в българското езиково съзнание с *вишня* се свързва стихотворението на Д. Дебелянов (с. 183), но дали това е така с текста на песента на Ваня Костова, написан от Блага Димитрова, където сравнението „*и като вишна плаха раздадох своите цветове*“ е повторено три пъти и красивата фраза „*и аз прибързала вишня третя с попарени листа*“ е повторена два пъти? (с. 184).

близкото бъдеще. На дадения етап като източници на ПФ (прецедентни феномени) са използвани различни речници, при подбора им дисертантката се опира на изследователската си интуиция като *автор-билингв*, на битуващото мнение, че прецедентността на име, текст, изказване, ситуация следва да се проверява по Националния корпус на руския език (с. 90-91). На събрания вече корпус от ПТ може да бъде посветено отделно изследване с подобни на определените още през 1993 г. от Е. Г. Ростова методически цели<sup>13</sup>.

В *Заключението* на работата (с. 286 - 294) дисертантката представя синтезирано основните изводи от направеното изследване, напр. за това че: денотативните значения на концептите често напълно съвпадат в двата езика, но сигнификативните отразяват тяхното национално своеобразие; понятийните „съставни“ (рус. „составляющие“) на концептите от концептуалното поле *фрукты/плодове* с малки изключения в двата езика съвпадат, но образните им и емоционални компоненти се различават (като примери са дадени концептите *виноград/грозде, рябина/офика*); различава се и словообразователната активност на концептите в двата езика (ярък пример за това е словообразователното гнездо на *вишня* в руския език); изредени са руски словосъчетания, които не са характерни за българското „лингвокултурно съобщество“ и български словосъчетания, чужди на руското езиково съзнание (*виноградная теплица, сладкая вишня, моченые яблоки, липовые яблоки, виноградная косточка; очи черешови, троянска сливова, крушова ракия, кюстендилска ябълка* и др, вж. с. 287); подчертано е, че особеностите и различията на фразеологичната активност на концептите в двата езика са свързани с географски, исторически, битови и др. фактори (напр., широкото разпространение и отглеждане на *черешата* в България е причина за по-голямото количество български устойчиви сравнения с *череша*, докато в руския език в такива съчетания присъства в по-голяма степен компонентът *вишня*, което се обяснява с това, че вишната е едно от най-разпространените на територията на Русия дървета, отстъпващо по популярност само на ябълката (срв. с. 174). Установена е лакунарност в българската лингвокултура за българските съответствия на руските концепти *рябина / офика, морошка / северна къпина, крыжовник / цариградско грозде, клюква / блатна боровинка*. В руското езиково съзнание липсва концепт *кизил*. Ярък пример за това, че етимологията дава информация откъде се появяват някои плодове в дадена страна, са названията *портокал* в бълг. ез. (свързано с Португалия), *апельсин* в рус. ез. (заимствано от холандски - *appelsien*, буквално „китайска ябълка“), *персик* („персийска ябълка“). Синонимията *пъпеш - каун* (заимств. от турски език) - *пипон* (заимств. от гръцки) според авторката „повторяет историческое развитие страны“ (с. 198); вж. и в автореферата на с. 44 за *пъпеш*: „В БЕ тази култура, отглеждана на бостана, е репрезентирана с три лексеми, показващи историческото развитие на страната (пъпеш, каун и пипон)“. Към общите изводи се отнася заключението, че към *ядрото* на концептуалното поле *фрукты* в руската лингвокултура принадлежат концептите *яблоко/яблоня, вишня, ягоди, груша, слива, персик* и др., а в българската лингвокултура – *ябълка* и *грозде* (рус. *виноград*), *слива, круша, праскова* и др. Този извод се подкрепя достатъчно убедително от интерпретативния анализ на материала, макар че в работата липсват обяснения за критериите за определяне на рамките *ядро/периферия*. Би било добре сравняването на фразеологичната активност, съчетаемостната ценност и т. н. на концептите в двата езика да се съпровожда и от

---

<sup>13</sup> Вж. цитирането им на с. 83: „определение корпуса (перечня, списка) прецедентных текстов, функционирующих в настоящее время в русской языковой общности в целом и в тех или иных социальных слоях; установление динамики развития корпуса прецедентных текстов в диахроническом плане; способы использования ПТ в работе с инофонами; формирование „вторичной языковой личности“ (вж. с. 83)

статистически данни. В работата рядко се прилага статистическият метод на изследване. В тази връзка е препоръката ми при публикуване на дисертационния труд изследваният материал да бъде представен и като приложение във вид на списъци, съставени по различни принципи (напр., паремии с компоненти: *яблоко*, *вишня* и т.н. поотделно за руски и български език, както и по други възможни критерии), от които по-ярко ще изпъкне различната значимост на концептите в руската и българската лингвокултура. В заключението много добре са дадени изводите за символическите и еталонните значения на думите-названия за плодове, като са посочени съвпаденията и различията в двата езика (с. 289-293).

*Библиографията* наброява около 400 заглавия на публикации от широк хронологичен диапазон (до 2016 г. включително). Някои от цитираните заглавия липсват в списъка на цитираната литература.

*Приложението* към дисертацията (157 с.) има своето предназначение, което, обаче, И. Манова е трябвало да разкрие в кратък предговор. Може да се приеме, че при така „изтънялата“ културологична база на съвременното поколение, както и поради свойствената динамика на развитието на корпуса от прецедентни текстове, възниква необходимост от установяване на минимум от прецедентни текстове и от запознаването на студентската (а и не само на студентската) българоезична и рускоезична аудитория с тях.

*Авторефератът* на дисертацията е написан според изискванията на български език и съдържа 61 страници. В него достатъчно изчерпателно и точно е отразено съдържанието на дисертацията, основните резултати и изводи от изследването. В „Справката за научните приноси в дисертацията“ И. Манова е посочила 8 приноса, които дават обективна оценка на постигнатите резултати. Изтъкнати са детайлното проучване на теоретичната съвременна литература по лингвокултурология, разработената и използвана в работата оригинална методика на съпоставително лингвоконцептуално изследване, постигнатото определяне на „мястото на отделните концепти в ядрото, в зоната около ядрото и в периферията“ на концептуалното поле в руския и българския език. Особено добре са формулирани последните два приноса, отнасящи се до научноприложното значение на дисертационния труд.

*Списъкът на научните публикации по темата на дисертацията* включва 6 заглавия на публикации, 3 от които са в чуждестранни списания. Отбелязано е участие в Международен научно-практически семинар (Пула, 16-23 юлия 2016 г.).

### Заклучение

Дисертацията на Ирина Манова се отличава с *актуалност* поради това, че досега не е имало подобно изследване по съпоставителна лингвоконцептология на руския и българския език и в частност на концептуалното поле *фрукты/ плодове* в двата езика.

Трябва да се подчертае, че процесът на събиране на материала безспорно е бил много продължителен. Извършена е много трудоемка предварителна работа. И. Манова целенасочено е проучвала огромна литература (научна, енциклопедична, художествена) и е извличала и натрупвала изключително интересни сведения, позволяващи създаването на максимално „уплътнени“ със съдържание *модел* на *концептите*, избрани за изследване в дисертацията. Своеобразните „етюди“ за концептите наистина, както е посочено в работата, ще са от голямо значение за намаляване на количеството *агнони* (думи, значението на които не знаем) в родния и в изучавания език (с. 294). Изследването е много интересно и полезно в познавателно отношение до голяма степен и заради немалкия дял, който заемат в него разглеждането на символическото значение на плодовете във фолклора и религията, етнографските сведения, сведенията за сортовете плодове и използването на плодовете в кулинарията – това са аспекти на

анализа, които в значителна степен допринасят за открояване на етноспецификата на концептите.

Направените изводи показват, че целта на изследването е изпълнена - разкрити са основните сходства и различия, общото и национално специфичното в руската и българската лингвокултури в рамките на концептуалното поле „фрукты“/ „плодове“.

Научният апарат и методиката на изследването са в съответствие със съвременното равнище на развитие на съпоставителната лингвоконцептология. И. Манова предлага оригинален модел за съпоставително лингвоконцептологично изследване, който може да бъде прилаган успешно и по отношение на други концепти.

Дисертационния труд е принос към теорията на съпоставителната лингвоконцептология и ще бъде от съществено значение за практиката на преподаването на руския език в българска аудитория и обратно – за обучението по български език на носители на руския език.

Работата е написана от позициите на дългогодишен университетски преподавател по руски език, в нея прозира методическият опит на педагог, който поставя високи цели и изисквания пред практическия курс по руски език за студенти-филолози, свързани с овладяването на определен обем от лингвокултурологични знания, необходими за формирането на „вторична езикова личност“. И. Манова реализира на практика тези изисквания по време на преподаванията си по лексика и развитие на речта. В университетското пространство тя се ползва с авторитета на преподавател с висока лингвистична и обща култура.

След допълнително прецизиране на някои коментари и формулировки, промени в структурирането на изложението, отстраняване на редица езикови неточности дисертационният труд може да бъде публикуван и да се използва като учебно пособие за практическия курс по руски език за студенти-русисти и за българисти, които са носители на руския език. Представеният в дисертацията материал може да бъде използван и при евентуалното съставяне на обсъждания в работата *лингвоконцептологически речник*.

Дисертационното изследване на Ирина Манова отговаря на критериите за формата и съдържанието на дисертация за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология. Славянски езици (Съпоставителна лингвокултурология).

С убеденост препоръчвам на почитаемото жури да гласува за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Ирина Иванова Манова.

21. 03. 2017 г.

доц. д-р Събка Богданова